

YENİ VAKIFLARIN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ NE OLABİLİR

Aydın BOLAK
Türk Petrol Vakfı

903

Sayıli Kanun'la değiştirilen
Medenî Kanun'un 73 cü
maddesine göre

"Bir mamelekin bütünü

veya

Gerçekleşmiş

veya

Gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri

veya

Ekonomik değeri olan haklar Vakfedilebilir."

Bu hükümden maksat:

Aktif ve pasifi ile bir
mal varlığının tamamının

vakfedilebilmesine imkân hazırlanmasıdır. Eski hukukumuzdan farklı olan bu hüküm iktisadî ve ticarî teşebbüslerin vakfedilmesine imkân hazırlamak için sevk edilmiştir.

Asırların içinden gelen Anadolu'da bir ailenin 5 nesildir doğduklarını gösterebilecekleri bir ev bulmak imkânsızlık derecesindedir.

Aynı şekilde asırlardır ve buharın sanayide kullanılışına kadar dünya ticaret yolları üzerinde olan Türkiye'de, 4 neslin devam ettirdiği bir ticarî firmayı bulabilmek müşküldür. Cumhuriyet Türkiyesinin en yaşlı, özel anonim şirket kuruluşlarından biri olan Türkp petrol Anonim Şirketi 52 yaşındadır.

Bu devamsızlığa sebep:

a) Miras Hükümleri,

b) Siyasi coğrafyanın küçülmesi,

c) Türk müteşebbisinin zamana uyaması
olarak hülâsa edilebilir.

Türk müteşebbisi, dededen kalma teknolojiyi yürütmekte devam ederken, buharın mekanize ettiği sanayiın

- İstihsal fazlalığına,

- İstihsal maliyeti düşüklüğüne,

- İstihsalı çok yeni pazarlara arz etme imkânına
rekabet imkânını kaybetmiştir.

Bu sebeplerin arasında bence en mühimi Miras Hükümleri'dir. Parçalanmış servetler, aileye yeni giren damatların temsil ettiği aile geleneği dışı düşünceler ve çocukların sahip oldukları idealizmler, servetlerin ve firmaların parçalanmasına sebep olmuştur.

Bu parçalanmanın tabii neticesi ise (sermaye birikiminin) ve (İdarede devamlılığın) yok olmasıdır.

O sebeple Türk dünyasında gittikçe parçalanmış ziraat işletmeleri, Ticarî ilişkiler takip etmiştir.

903 Sayılı Kanun'la güdülen hedef:

Ticarî ve İktisadî işletmelerin ve kuruluşların parçalanmadan devam edip, gelirlerin kamu yararına harçayabilmelerini temindir. Kanun bunun için üç esas kabul etmiştir.

1- Gelirlerinin en az % 80'ini, nev'i itibarıyla genel, özel ve katma bütçeli idareler bütçeleri içinde yer alan bir hizmetin veya hizmetlerin yerine getirilmesini istihdaf etmek üzere tahsisen kurulacağı kabul edilen Vakıflara, tahsis edilen miktar için vergi muafiyeti tanınabilir.

Bu hükme göre bir ticarî işletmenin, şirketin, firmanın, hak ve borçları ile ve gelirlerinin % 80'inin kamu hizmetine ayırarak bir vakıf tesciline mevzu olması mümkündür. Bu halde % 80 için vergi muafiyeti % 20 için vergi muafiyetsiz gelir almak kaydı ile işletmeyi iktisadî devam ettirmek ve mirasın parçalayıcı hükümlerinden kurtulmak mümkündür.

2- Kanun, gelirlerinin yarısından fazlası kamu görevi niteliğindeki işlerin yapımına bırakılarak kurulacak vakıflarda, mahfuz hisseyi kanunda yazılan miktarların 1/3'üne indirmek suretiyle, müteşebbislere büyük bir imkân hazırlanmıştır.

3- Kanun daha da ileri giderek (Vakıf gelirinin % 20 si kendisine bırakılan mahfuz hisseli mirasçılar tenkîs davası açamazlar) metninde bir hüküm kabulü ile 1 ci nesil için mamelekin % 20 geliri ile Terakenin yanında mahfuz hisseyi yok etmiştir. Bu hüküm hafâ dikkatle okunmuş görünmemektedir. Şirketlerin büyük hissedarlarının bu hükme iltifatları halinde teşebbüsler, parçalanmadan asırlarca devam edebilecektir.

Kanunun bu fıkrayı takip eden fıkrası ise modern bir diğer hükümdür. Hüküm şudur:

"Vakfın gelirinin % 20'sinin mahfuz hisseli mirasçılara bırakılması halinde yalnız onların da mahfuz hisseli mirasçıları bu gelirden faydalanabilirler; daha sonra gelen mahfuz hisseli mirasçılara ancak, vakıf senedinde hüküm bulunmak kaydıyla muavenet nafakası verilir."

Bu hükme göre vakfeden değişik hükümler koymamış ise iki nesil mahfuz hisseli mirasçı % 20 gelirden faydalanabilir. Eğer vakıf senedinde başkaca bir hüküm yoksa mirasçının yani 3 cü batının hakkı, ancak "Muavenet Nafakası talebi"dir.

Görülüyorki Kanun, mahfuz hissedeki 3/4 veya 1/2 nisbetlerini, servetlerin ve teşebbüslerin TL. değerine göre tespit etmeyi adil bulmuş ve Vakıfa geniş bir yetki tanımıştır. Eski hukukumuzda göre modern bir hüküm olan bu kaidelerin eskilerin inançları ile mukayese edilmesi isabetli olacaktır. Nitekim Millet Meclisi Geçici Komisyonu'

nun 2/734 Esas, 2 Karar sayılı ve 12.3.1965 günlü lâyihasında aynen:

"Miras hükümlerinin de katılması ile parçalanmış devamlılıktan mahrum bir hale gelen muvaffak olmuş teşebbüs ve sermaye terakümleleri, milletimizin zaruret derecesinde muhtaç bulunduğu sınılaşma, teksifi ziraat yapabılme meselelerini halle yetmediği gibi; kaydettiğimiz hukukî müesseseler de gayrikâfi oluşları sebebi ile içtimai dayanışma anlayışının mahsulü olan arzulanmış ve Batıda, safında bulunduğumuz hür milletler topluluğunda birçok misallerini gördüğümüz müesseselerin doğum ve yaşamasına imkân vermemektedir."

Mirasçılardan bölücü arzuları ve intikal hukukunun esaslarına terk edilmiş işletmeleri, mamelekleri, bir taraftan hukuki tedbirlerle tarsi edip parçalamaktan, israftan ve kötü idarenin tesirlerinden korumak; diğer taraftan işletme ve mamelekleri cemiyetin hayrına tahsis ile gelirlerini içtimai dayanışma maksadına sarf edebilmek ve böylelikle Devletin gittikçe genişleyen kamu görevi yükünü vergi dışı gelirlerle azaltabilmek imkânını Türk Cemiyeti içinde tanıtmakta fayda ve isabet vardır.

Geçici Komisyonumuz, Kanun teklifini, yukarıda kısaca yazılan gerekçe ile görüşmeye ve Kanunlaşımaya değer bulmuştur.

Teklifin ikinci fıkrası, ekonomik hayat içinde yer alan ve işletme kabiliyetinin muhafazası suretiyle gelirlerinin içtimai dayanışma maksadına tahsisinde içtimai fayda mutlak olan işletmeler, mamelekler veya bunların tahakkuk edeceği kesin olarak belli olan tahakkuk etmiş gelirlerinin de vakfedilmesini açık hükme bağlamıştır. Halen mer'iyette olan 73 ncü maddenin (bir mal) tâbirini istimal etmesi, mamelek dediğimiz ve kişilerin hak, mal ve borçları ile mal varlıklarının tamamının vakfedilmesini önleyeceği düşünülerek madde metni (mamelek) kelimesini ve tahakkuk etmiş veya tahakkuk edeceği kesin olarak anlaşılabilen gelirlerinin vakfına izin veren bir tarzda kaleme alınmıştır.

Yine bu maddenin son fıkrasına teklife uyularak iktisadi değeri olan hakların vakfedilebileceği hükmü konularak mer'i hükme bir ilâve yapılmıştır.

Kanunun TBMM'de müzakerelerinde bir sayın Üye:

"Bu tasarı ile büyük ticari ve sınıf müesseseler kurulacak ve bunların gelirlerinin muayyen kısımlarının belli hizmetlere tahsisi imkân dahiline girmiş olacak, bu suretle muvaffak olan büyük sınıf ve ticarî müesseselerin miras yolu ile parçalanması önlenecektir."

Bu tasarı kanunlaştığında cemiyetimizdeki sosyal guruplar arasında zenginlik ve fakirlik sebebiyle açılmış bulunan mesafe doldurulacak ve servet sahibi vatandaşların kurdukları vakıflar sebebiyle guruplar arasındaki kin ve haset duygularını kalkacak, kardeşlik ve dayanışma duygusu bunun yerini alacaktır. Sosyal dayanışma ve yardım imkânları mümkün olan şekilde sağlanacak ve Anayasamızın öngördüğü imkân ve fırsat eşitliğinin sağlanması kolaylaşmış olacak ve sosyal adalet yolunda mühim bir ilerleme kaydedilecektir."

Kanunun Cumhuriyet Senatosu'nda müzakerelerinin kabul ile neticelenmesi üzerine Sayın Nejat SARIICALI'nın yaptığı konuşma hayatiyetini korumaktadır:

" Sayın Başkan, Cumhuriyet Senatosu'nun Muhterem Üyeleri, memleketinizde yeniden kurulacak vakıflara ait kanun teklifi şu anda Yüksek Senatodan geçmiş bulunmaktadır.

Kanunun kabulü ile sosyal hayatımızda son derecede ihtiyacımız olan karşılıklı dayanışma esaslarında mevcut olan boşluklardan birisi daha doldurulmuş olmaktadır. Filhakika Medeni Kanunumuzun "Tesis" bölümünde yer alan hükümler de bu gayeyi istihdaf etmekte idi. Fakat bir yarıdan senelerden beri devam edip gelen tabikatl noksanlıkları, diğer yandan gündün güne gelişen ve hizmetleri gittikçe artan ve ağırlaşan "Sosyal Devlet", "Modern Devlet" telâkkisi bu hükümlerin yeni baştan tedvinini zorunlu kılmıştır.

Bu teklif işte bu ihtiyaktan doğmuştur. Nitekim memleketimizde hastahane, cami, köprü, okul, su, yol vs. yaptırma ve yaşatma derneklerinin adetleri gündün güne artmaktadır. Bu hizmetler için hibe başış, ölüne bağlı tasarruf yolları aranıp bulunmaktadır. Fakat bu türlü çalışmalar mutlaka bir hukuk disiplini içinde alınmalı ve devamlılıkları sağlanmalıdır. Kabul ettiğimiz kanun bu

gayeyi gütmekte ve İslâmî Hukuku içinde geliştirilen vakıf müessesesini çok daha mükemmelleştirmektedir.

Bu kanun ile, batı memleketlerinde 100 seneyi aşkın bir devamlılık içinde faaliyet gösteren, meselâ Rockefeller İşletmeleri gibi ticarî ve sınıf şirketler tarzında müesseseler kurulması ve bunların gelirlerinin muayyen kısımlarının muayyen hizmetlere tahsisi imkân dahiline girecek ve bu suretle başarı sağlayan ve memleket iktisadiyatı için son derece lüzumlu olan firmaların miras yolu ile parçalanmaları, küçülmeleri ve sönmeleri elbette müessesenin arzularına uygun olarak önlenmiş olacaktır.

Ayrıca bu kanun memleketimizde sosyal guruplar arasında zenginlik, fakirlik, dolayısıyla açılacak derin uçurumu da doldurarak kin ve haset hislerini sevgi ve sefkate çevirecek (insanların en ziyade muhtaç olduğu şeyi karşılıksız vakfederek) sosyal dayanışmayı sağlayacak imkânları da getirmiş ve Anayasamızın öngördüğü fırsat eşitliğinin sağlanmasını kolaylaştıracak hükümleri de beraber getirmiştir.

Artık varlık sahibi hayırsever vatandaşlarımızın ve birbir güçlükler içinde, kurdukları müesseselerinin devamlılığını arzulayan sermaye ve iş sahiplerimizin bu kanunun getirdiği yeniliklerden faydalanarak mülk ve gelirlerini muayyen işlere ve hizmetlere vakfetmek hususunda bir memleketçilik varısına gireceklerine eminiz. Parlâmentomuz bu imkânın kapılarını bu kanun ile kendilerine açmış bulunmakta ve üzerine düşen vazifeyi bu suretle yerine getirmiş olmaktadır.

Sayın arkadaşlar bu duygular altında konunun milletimize hayırlı olmasını diler, Muhterem Hey'etinizi saygı ile selâmlarım."

903 Sayılı Kanun ile güdülen bu iktisadî ve ticarî gaye, anlayışlı, istikrarlı bir idarenin mevcudiyeti ile mümkündür. Eğer Teftiş Makamı ile Maliye Bakanlığı, Kanuna maksadlı istikametinde bakmazlar ise netice alınamayacaktır. Diğer taraftan Yasama Organı'nın da Müessesenin hukukî safiyetine dikkat etmesi ve asırların içinde durulmuş hukuk kaidelerini çarpıtılmaması şarttır.